

Ook al staat men nog zoo vriendschappelijk tegenover het Kabinet, zoo is deze vraag toch alleszins gewettigd.

HEPP.

Economische Democratie.

Nu de Democratische Federatie en de Nationale Unie er zijn, was de leuze van de economische democratie het eenige wat wij nog noodig hadden om een behoorlijk vertroebelde verkiezingscampagne te kunnen voeren. Gelukkig heeft thans de heer Stenhuis, de fameuze voorzitter van het N. V. V., thans zijn Eerste Kamerrede aan dit onderwerp gewijd, zoodat we thans in alle opzichten gereed zijn. Wij weten dus thans wat we noodig hebben om een beetje gelukkig te leven: de economische democratie moet worden ingevoerd.

Wat dit nu precies is valt niet zoo gemakkelijk te zeggen. Vooral het feit, dat er zooveel verschillende andere soorten democratie in gebruik zijn, maakt de kwestie niet eenvoudig. Wij hebben „sociale“, „christelijke“, „politieke“ en nog vele andere soorten van democratie in omloop en het merkwaardigste is wel, dat de democraten onderling juist het meeste meningsverschil hebben over de democratie.

Bij zulke meningsverschillen is het gebruikelijk, dat iemand zijn persoonlijke opvatting als „gezonde“ democratie aandient en dat heeft veel voor, want voorzover ik heb kunnen nagaan, past deze benaming op alle opvattingen.

Bovendien zit er een soort overtuigende kracht in, want als ik door het verdedigen van een bepaalde meening bij de gezonde democraten behoort, dan is daarmee gezegd, dat de democratie van menschen, die het niet met mij eens zijn, ziek is en wal is er erger dan een zieke democratie?

Ik wil hiermee niets verkeerd zeggen van de goede bedoelingen, die men ongetwijfeld kan hebben, terwijl men dit woord gebruikt. Alleen komt het me voor, dat het vele misbruik, dat er in den loop der tijden van dit woord gemaakt is, tot resultaat heeft gehad, dat het thans nagenoeg onbruikbaar is. Dit laatste is dunkt mij, ook door den heer Stenhuis bewezen. Zijn economische democratie zal komen in de plaats van de politieke.

Om die politieke democratie ging het vroeger. De bezittende klasse had het kiesrecht en de arbeider was politiek onmondig. Voor hem moest het kiesrecht veroverd worden en de gouden eeuw zou dagen.

Dit kiesrecht was geen recht door den Staat verleend om een behoorlijke volksvertegenwoordiging te krijgen, maar een soort natuurrecht, dat de mensch bezit, doordat hij hier geboren is. Algemeen kiesrecht moest er dus komen en hierb ijdeed het er weinig toe wat voor vertegenwoordiging dit zou opleveren.

Het doel werd niet geteld, men rekende het middel alleen. Dit is ook maar goed geweest, want men kan bezwaarlijk zeggen, dat het gehalte der vertegenwoordigende lichamen, sinds de invoering van het algemeen kiesrecht wel is gestegen. Daar ging het niet om, het ging om de politieke democratie en die is er. De Hoogleraar heeft één stem en de straatreiniger heeft er ook een. Dat is dus goed in orde. Hiermee is het land van belofte, de vrucht van zeer veel Mei-optochten, eindelijk bereikt.

Maar nu de heer Stenhuis. Eerst is er al dat verhaal van dien mijnwerker, die meer invloed zou moeten hebben dan een juffrouw, die haar hondje uitlaat. Dat verhaal was, als ik het goed zie, de illustratie van de economische democratie. Het economisch nut, de plaats, die men in het productie proces inneemt, zal nu beslissend moeten zijn van den invloed, die men heeft op het staatsbestuur. Met die natuurlijke rechten van vroeger is het dus niets gedaan. De democratie van het getal is door den heer Stenhuis verloochend en verlaten.

Dit is geen slechts begin maar het is enkel negatief.

Wie zal het economisch nut bepalen? Wie zal de weegschaal controleeren als de economische prestaties van groepen en personen tegenover hun staatkundigen invloed zal worden afgewogen? Ik ben thans alvast nieuwsgierig of dan ook aan den heer Stenhuis een stem zal worden toegekend.

Verder vrees ik zeer, dat eenige partijdigheid niet te vermijden is. Ongetwijfeld heeft het kapitaal een groote beteekenis voor de productie, is het de bedoeling van den heer Stenhuis om aan de kapitaalbezitters dienovereenkomstig staatkundigen invloed te geven? Verder hebben de leiders der productie veel invloed op de volkswelvaart, is het de bedoeling van den heer Stenhuis om in 't algemeen ieder naar de mate van zijn beteekenis in het productie-proces staatkundigen invloed te geven? Of is het alleen de handenarbeider, die meer invloed moet hebben en staat den heer Stenhuis nog op het standpunt van het oude bakerpraatje, dat alleen de arbeid productief is?

De heele zaak is niet zoo erg helder. Vermoedelijk is het een democratie naar Russisch voorbeeld. 't Is trouwens met dit soort democratie een tamelijk bejaarde geschiedenis.

In 1918 had Troelstra het er al over, toen hij

de stemmen niet tellen maar wegen wilde. En ook Troelstra heeft toen bewust of onbewust plagiaat gepleegd. In 1864 heeft de conservatieve heer van Foreest reeds gezegd, dat de conservatieven de roeping erkennen om „de stemmen niet alleen te tellen maar ook te wegen“. En Carlyle toont in zijn werk over de „Fransche revolutie“ aan, hoe ten slotte de éne stem van Robespierre zwaarder weegt dan alle Fransche stemmen te zamen. Inderdaad loopt er een lijn over conservatieven, liberalen en socialisten, die in Rusland eindigt zoodat hij in Frankrijk ontsprong.

Arnhem.

E. VISSER.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Sexuele voorlichting.

In onze serie hoofdartikelen over „Het christelijk gezin in onzen tijd“ schreven we het volgende:

„... de sexuele voorlichting is taak van de ouders. Ook in dezen is er vreeselijk gezondigd door christen-ouders.“

Deze uitspraak is niet te bout. Uit onderscheiden brieven, die we naar aanleiding van deze opmerking ontvingen, bleek ons, dat hier werkelijk in menig opzicht van een noodstand kan worden gesproken.

Wat onder „sexuele voorlichting“ wordt verstaan, zal ieder duidelijk zijn.

Tusschen het dertiende en het negentiende jaar breekt de periode aan, waarop de jongen „man“ en het meisje „vrouw“ begint te worden. Dat is de kritieke periode in het leven, waarin niet alleen het geslachtelijk leven de aandacht vraagt, maar ook, misschien in velerlei opzicht in verband daarmee, heel het leven zijn eigenaardige typeering ontvangt. Het is de periode van de crisis, de periode van den kamp, de periode van de lente met haar onrijpe vruchten. In dezen tijd zijn de jonge menschen uiterst gevoelig. Zij zijn bezig het evenwicht van karakter te vinden, dat ze als man en als vrouw zullen moeten hebben. Maar daarmee in verband is hun leven getypeerd door een voortdurende worsteling, en stage spanning, en een steeds weer merkbaren kamp tusschen het bewust en het onbewuste.

Hun tijd is als de tijd van de Middeleeuwen.

Het is de tijd van worsteling tusschen de neiging naar ascense en die tot genieting; het is de periode van wereld zin en wereld ontvluchting tegelijk; het is de leeftijd van den roofridder en die van den minnezanger in één persoon verenigd.

Hun tijd is als de tijd van revolutie en vreedsoorlog.

Het is de tijd van de meest grillige fantasie en van de bitterste ernst in één leven; het is de periode van activiteit, het is de periode van passiviteit; het is de leeftijd van altijd droomen en van altijd bezig zijn; het is het leven in de eenheid van de klaarste tegenstellingen.

En in zulk een tijd zijn de jonge menschen moeilijk; moeilijk te verstaan, moeilijk te leiden, moeilijk te houden.

Ja, dat zegt men.

Maar in dien tijd juist is het jonge mensch nog een groot kind, dat werkelijk maar niet opeens de zachte streeling van moeders hand missen kan, en dat werkelijk niet opeens alleen kan komen te staan, waar tot dusver vaders kracht voor hem het eind van alle zorgen was.

Maar juist in dezen tijd, in dien tijd, die zoo buitengewoon gewichtig is, laten ouders hun kinderen dikwerf min of meer los. Zij vinden de kinderen ietwat eigenaardig worden. En toch — zij kunnen van d'anderen kant ook bijna niet denken, dat nu die kinderen, die voor een paar jaar nog zoo echt kind waren, er aan gaan denken min of meer op eigen beenen te loopen. En wat is daarvan het gevolg?

Dit, dat allereerst de kinderen wel gevoelen, dat er iets gaat veranderen in de verhouding tusschen hen en de ouders. Dat zij zich met allerlei geheimpjes gemakkelijker wenden tot kameraden dan tot hen, die toch het allernaast staan.... Met het gevolg, dat straks zulk een heel belangrijke kwestie, die van de sexuele voorlichting, maar al te dikwijls door de ouders wordt overgelaten aan.... vreemden. Die die voorlichting geven met zeer bepaalde bedoelingen. Om het „viezo“ dat er bij is. Om het schokkende, dat er in ligt. En zoo doen de ouders hun kinderen heel veel kwaad.

Het kan niet ontkend, dat het voor vele ouders zeer moeilijk is over deze dingen tot hun kinderen te spreken. Dat komt in de eerste plaats voort uit een verkeerd schaamtegevoel. Van jongsaftaan wordt er tegen de kinderen gezwezen, wanneer die kinderen komen aandragen met wonderlijke vragen, die op deze dingen betrekking hebben. Zoodra eenmaal het verhaaltje van den ooielaar is gedaan, is al de eerste slagboom op den weg gelegd. Immers, wanneer de ouders dan later zouden willen gaan vertellen, wat er werkelijk is, moeten ze beginnen met te verhalen, dat ze eertijds maar een leugentje vertelden. Hier zijn evenwel zulke ingeroeste gewoonten, dat ik me werkelijk

niet vleij, dat hier zóó maar in één geslacht verandering zal komen in de houding der ouders. Maar toch moeten de dingen wel eens gezegd worden.

Wanneer uw kinderen aankomen met vragen naar hun eigen herkomst, of naar de komst van andere kinderen, — wel ouders, zegt dan tegen uw jonge kinderen, zoolang ze te jong zijn, om over deze dingen verder te denken en te weten, dat God de kindertjes geeft. Ook al zijn dan alle vragen niet opgelost, het mystieke, dat het kind in dat antwoord, en daarmee in het heele geval voelt, zal maken, dat het kind niet gemakkelijk verder vraagt; — of, als het vraagt, uzelf de oplossing aan de hand doet, hoe verder te handelen. En bovendien, — niet alle vragen van de kinderen behoeven beantwoord te worden. Zoolang een kind beneden den tienjarigen of bij wijze kinderen beneden den achtjarigen leeftijd verder naar deze dingen vraagt, is er geen enkel bezwaar m.i. om te zeggen: wanneer je grooter bent, zal vader (moeder) je daarvan wel eens meer vertellen.

Maar zoodra dan ook boven den tien-jarigen leeftijd een kind ernstig naar deze dingen begint te vragen — en het ligt toch zoo voor de hand, dat ze het vragen! — wees dan eerlijk.

Wat beteekent dat? Dat ge in de finesses alles moet vertellen? Niemand, die dat zou eischen. Maar wel dit: laat uw kind zelf de conclusies trekken. In de wereld der dieren is het kind op dien leeftijd wel al zooveel bekend, dat het zelf de parallellen trekken kan. En het merkwaardige is, dat zoodra het kind het mysterie van het moederdier in de dierenwereld aanschouwt, het niet eerbied voor dat moederdier wordt vervuld. Dat is een genade onzes Gods, dat Hij bij normale kinderen dien trek in het hart heeft gelegd. En het helpt de ouders in deze dingen over vele moeilijkheden werkelijk gemakkelijker heen, dan zij zelf eerst verwachtten.

Meer dan één geval is mij bekend, waar de oudere kinderen met dubbele zorg voor hun moeder vervuld werden, wanneer ze verstonden, nadat de ouders hen op deze zoo tactische wijze hadden ingelicht, dat het mysterie van het moederschap zich weder aan hun eigen moeder zou gaan vervullen.

Op drie zéér belangrijke dingen, die hierbij betrokken zijn, willen we wijzen.

In de eerste plaats: ge kunt medewerken, om uw kind te behoeden voor het niet licht te overschatten kwaad, dat minder kiesche monden de geheimenissen dezer dingen aan uw kinderen mededeelen. Een waardig man schreef mij, dat ook zijn ouders helaas hem op dertien-jarigen leeftijd over deze dingen nog niet hadden ingelicht, en dat zulks geschied was door een dagmeisje.... en de rest is té erg, om hier te vertellen. Een ander schreef me: „het heeft me later ontzaglijk gehinderd, dat in dien tijd vrienden me op het feit attent maakten, dat mijn lieve moeder betroof, en dat ze dat deden in woorden, die zonder eenige pietet waren, en die ik tot de mijne maakte“.

In de tweede plaats dit: daar is, vooral onder jongens, een zonde, gewoonlijk (wellicht ten onrechte) die van Onan genaamd. Deze stomme zonde wordt door veel meer jonge menschen bedreven, dan vele ouders weten. Er zijn er, die er aan te gronde gaan. Er zijn er ook, die (vaak na vertrouwde menschen geraadpleegd te hebben) in Gods kracht die zonde overwinnen. Maar steeds drukt die zonde, waar zij ook aanwezig is, het leven terneer, en ontleemt zij aan het jonge mensch het beste van zijn leven. En het betreft hier een zonde, die veel en veel meer omvang heeft genomen, dan velen denken. De onvergelykelijke onnoozelheid, die er omtrent deze dingen ook bij vele ouders en opvoeders heerscht, is overgeeljk. Nu hebben hier echter in de eerste plaats de ouders te waken voor het heil hunner kinderen. Het gaat hier in de eerste plaats om het behoud der kinderen naar ziel en lichaam.

Maar wat is dikwerf het geval?

Dat de ouders met hunne kinderen niet spreken durven van deze dingen, wijl ze in den tijd, toen het geschieden kon, hebben gezwezen. Nu vraagt hun kind niet meer. En zij durven niet te beginnen over deze dingen; ook niet over het kwaad, dat ze bij hun kind vermoeden. Indien ze althans van deze dingen vermoeden hebben.

Ook hier is evenwel de sexuele voorlichting — mits tijdig gegeven — door de ouders, voor die ouders zelve een aanleiding om ook het sexuele leven van het kind voortdurend onder controle te houden. Tot heil van hun kind en tot rust voor hun eigen — werkelijk in deze dingen niet steeds rustige — consciëntie.

En ten derde is hier nog iets, waarop dikwerf ook te weinig wordt gelet.

Er zijn jonge menschen, die de verschijnselen, die zich in de puberteits-jaren voordoen, houden voor zondige verschijnselen, anderen die er geen weg mee weten en er zich angstig over maken, wéér anderen, die aan vrienden of vriendinnen raad gaan vragen — en zoo voort. (En wéé, de gevolgen, speciaal in dit laatste geval!)

Mij zijn gevallen bekend, dat men — ongehuwd — reeds op dertigjarigen leeftijd gekomen, ernstige geestelijke schade leed, wijl men meende, dat een

gewoon nat
een uiting
dat men v
al te kome
kamen no
uit met he
gedacht no
allerlei ge
Maar we
gevallen n
inhouden t
Laten w
schen, die
op tijd, m
op tijd.

Reeds st
de Javan
Mas Noto
tot de over
het Oosten
sprakelijk
Boeddha.

Tagore
sterk verv
pel van g
Wat Tag
bereikt in
derik van
deele nog
doeld.

Zijn ged
ademen in
Men denke
Moeders h
den Avond
gore. Som
wantschap
weg van

Aan Tag
die met d
en voleind
dit vers v

Wie zijt Gij,
in den nach

Zijt Gij mij

en toch ste

Ja! Want e
en verlaat r

Maar nie
Noto Soer
en Nederla
lerren mag
en Westen

is Henri B
toeschouwe
Korel mar
is het her
den nederla
den, legerp
een Boedd
ten zich li
„stemming“
die niet te
Boeddhabe
raders sch
thakindje!

Maar Enge
zijn, die zij
Zou Henri
een lezing
en Nederla
vermaant o
niet te ver

Oosten en
ten van J
gehandhaaf
dracht van
worden do
Nederland

En de C
Soeroto: S
geven van
Daarbij wo
en de mar
minder dan
tersch ch
Beiland va
schoven he

Christus, h
loozen Tag
in de stil

1) Henri B
dam, P. A.
2) Indiache
3e bundel,
3) In een
Indis, Ond
kustavond.
4) Rabinda
ster 21, W.

geslacht ver-
der ouders.
eens gezegd

et vragen naar
st van andere
gen uw jonge
om over deze
ten, dat God
alle vragen
kind in dat
geval voelt
kelijk verder
oplossing aan
En boven-
eren behoeven
kind beneden
beneden den
dingen vraagt,
zeggen: wan-
er) je daarvan

a tien-jarigen
dingen begint
or de hand,
erlijk.
nesses alles
zon eischen
de conclusies
het kind op
dat het zelf
merkwaardige
van het moe-
uwt, het met
vervuld. Dat
bij normale
et gelegd. En
er vele moe-
dan zij zelf

nd, waar de
r hun moeder
den, nadat de
wijze hadden
moederschap
ou gaan ver-

ie hierbij be-

ewerken, om
licht te over-
monden de
inderen mee-
mij, dat ook
urigen leeftijd
ngelicht, en
gmeisje....
ertellen. Een
ter ontzaglijk
me op het
moeder be-
i, die zonder
ijne maakte".
vooral onder
licht ten on-
Deze stomme
menschen be-
zijn er, die
ok, die (vaak
d te hebben.
Maar steeds
vezig is, het
jonge mensch
reft hier een
ng heeft ge-
elijkelijke on-
igen ook bij
is overgeel-
ste plaats de
er kinderen.
het behoud
am.

niet spreken
in den tijd.
zwegen. Nu
n zij durven
ok niet over
eden. Indien
den hebben.
voorlichting
aders, voor
ok het sexu-
der controle
en tot rust
dingen niet
arop dikwerf
erschijselen.
oen, houden
die er geen
over maken.
ndinnen raad
de gevolgea.

ongehuwd —
en, ernstige
nde, dat een

gewoon natuurlijk verschijnsel niet minder was dan een uiting van (verborgen) vleeschelijken lust; en dat men worsteling op worsteling kende, om er af te komen. Deze gevallen zou men de „gunstige“ kunnen noemen. Anderen gaan een anderen kant uit met hetgeen ze bij zichzelf constateeren. Afgedacht nog van de onzedelijke voorlichting door allerlei geschrift.

Maar we vragen ons af, en we vragen u, of zulke gevallen niet een zeer ernstige aanklacht inhouden tegen christen-ouders.

Laten wij toch ouders zijn! Niet enkel menschen, die zorgen, dat de kinderen gevoed worden op tijd, maar die ook de kinderen opvoeden op tijd. — ja, OP TIJD....!

J. WATERINK.

LITERATUUR EN KUNST.

De Boeddhistische Christus.

IV.

Reeds stipten we aan, dat behalve Tagore ook de Javaansche edelman en proza-dichter Raden Mas Noto Soeroto zijn aandeel heeft bijgedragen tot de overhuiging van het Westersch gemoed naar het Oosten: een zwenking, die immers mede aansprakelijk is voor de opsmelting van Christus in Boeddha.

Tagore en Noto Soeroto zijn trouwens elkaar sterk verwant en deze belijdt zich gaarne discipel van genen.

Wat Tagore heeft gewild en ten deele ook heeft bereikt in Nederland, door den arbeid van Frederik van Eeden, dat heeft, op zijn wijze, ten deele nog meer opzettelijk, ook Noto Soeroto be- doeld.

Zijn gedichten — om daar mee te beginnen — ademen in velerlei opzicht den geest van Tagore. Men denke aan „Melatknoppen“, „De geur van Moeders haartrouw“, terwijl „De fluisteringen van den Avondwind“ herinnert aan de erotiek van Tagore. Soms geeft de titel reeds bewijs van verwantschap: „een tuiltje offerbloemen“ heeft veel weg van Tagore's „Song-offerings“, wij-zangen.

Aan Tagore's „spel“ van den goddelijken geest, die met de menschen-ziel zijn matte spel begint en voleindt met een zachten glimlach, herinnert dit vers van Noto Soeroto:

Wie zijt Gij, die mij droomen, talrijk als sterren, zendt in den nacht van mijn onwetendheid?

Zijt Gij mijn eenige Vriend, die zich altoos ver- schuilt en toch steeds roept: „Zoek Mij, ja. Mij alleen?“

Ja! Want eindeloos herhaalt Gij uw spel en verlaat mij toch niet één seconde.

Maar niet alleen als dichter, ook als denker heeft Noto Soeroto den geestelijken band tusschen Java en Nederland, en — zooals men eerlijk interpreteeren mag — den band dus ook tusschen Oosten en Westen willen aanhalen of aanknoopen. Daarbij is Henri Borel natuurlijk meer dan belangstellend toeschouwer. Hoe kan het ook anders? Als Henri Borel maar in de verte een Boeddha-beeld ziet, is het hem al goet te leven; tusschen hem en den nederlandschen, daartoe christelijk-gereformeerden, legerpredikant in algemeenen dienst, die in een Boeddha-tempel wel de schoenen van de voeten zich liet doen, maar overigens beleed, dat de „stemming“ niet komen wilde, ligt een afstand, die niet te meten is. Een hurkende Aziat — een Boeddha-beeld! Een kindje van een Klingalees op taders schoot tegen hem aanleunend — een Boeddha-kindje! Want het is ouwelijk en wijs, dat kindje. Maar Engelsche vrouwen, die vermoeid en bleek zijn, die zijn vermoeid en bleek, en daarmee uit¹⁾. Zou Henri Borel niet jubelen, als Noto Soeroto een lezing houdt over „De eendracht van Indië en Nederland“²⁾? Natuurlijk is hij er bij; en hij vermaant den Oosterling zijn eigen geest toch niet te verloochenen; de eigen „adat“ van het Oosten en de heiligheid van de geestelijke goederen van Java zelf, mogen toch vóór alle dingen gehandhaafd blijven, zoo spreekt hij³⁾. De eendracht van Java en Nederland mag niet gekocht worden door een geestelijken veroveringstocht van Nederland uit, doch wel omgekeerd.

En de Oosterling wil wel luisteren. Ook Noto Soeroto. Straks gaat hij een levensbeschrijving geven van zijn leermeester Rabindranath Tagore⁴⁾. Daarbij wordt ook diens Gods-begrip aangewezen: en de manier, waarop dat gebeurt, beteekent niet minder dan een bewuste verwerping van het Westersch christendom, een terugdringen van den Heiland van het Christelijk geloof naar den ver- schoven hoek. Men raakt hem vanzelf kwijt, dien Christus, bij den woordlozen strijd van den rucht- loozen Tagore, die zijn god aanroept, en verglijdt in de stilte en in de diepte, zonder geluid. En

straks geeft Noto Soeroto een rechtvaardiging van Tagore's gods-begrip, door de aanhaling van een artikel van een Franschen geest: Henri D. Davray; want over Fransche negatie loopt de weg van Westersch verbleekt christendom gemakkelijker naar Oostersch heidendom en pantheïsme. Zoo citeert Noto Soeroto een artikel van iemand uit het voor Europeaan nabije Frankrijk; en in Europa luisteren ze met open mond, alsof de wereld in Indië open- gaat. In dit artikel komt het volgende voor:

„De christelijke God is een almachtig soeverein en een geduchte rechter, zelfs in Zijn barmhartigheid. Het anthropomorfie en almachtige Hoogste Wezen, dat zijn tijd doorbrengt met over ons te waken zonder ons krachtig te kunnen beschermen tegen de zonde, ... zulk een God houdt spoedig op, eerbied af te dwingen. Hij heeft ons niet geschapen naar Zijn beeld, maar wij hebben Hem geschapen naar ons beeld. De cultus van zulk een godheid kan niet anders dan slechts uiterlijk en formeel wezen; de godsdienst, die ons slechts dezen onvoldoenden God kan aanbieden, lokt geen enkele universeele liefde uit, geeft geen enkele universele vreugde.“

Hiermee heeft dus de dichter van het Oosten zoo maar even afgerekend met de religie, dat wil zeggen, met heel den ontwikkelingsgang, heel de draagkracht van het leven, van het Westen. Want de God van het Westen, het mysterie zelfs van een Christus, die tegenover Boeddha met eigen eischen zou willen blijven staan, kan den dichter niet inspireeren; en daarmee zijn alle kwesties immers vrijwel afgedaan? En indien velen mocht meenen de zangen van Tagore te kunnen lezen met een christelijken glimlach van toch-nog-beter- begripen, dan zal Noto Soeroto met fransche hulp, hen wel van de dwaling afhelpen. Het is alweer die franschman van daareven, die spreekt:

„Hij“ (de God van het christendom) „hij inspireert slechts zelden dit hevig en brandend verlangen van een goddelijke aanwezigheid, die is: de honger en de onleschbare dorst van de mystiek.“

Maar tegenover den krachteloozen God, den niet bewegendden Christus van het dogmatische Westen staat dan de God van het Oosten:

„In het Oosten daarentegen wordt God niet ver- beeld in dergelijke zwakke grenzen; de godsdiensten zijn onpersoonlijk en vloeien samen met vele filosofische systemen, die ruimte laten voor be- spiegelingen, waarin de kleine menselijke persoon- lijkheid geheel en al verdwijnt met al haar begeerten, moeiten, zwakheden en ellenden... Op het altaar van zijn ziel plaatst het Westen Zijn eigen beeld; den verachten en ontroonden God, en biedt zichzelf een hoogmoedigen eeredienst aan. Het Oosten vindt zijn Godheid in de oneindigheid van het Heelal en in het diepste zijns harten, en erlangt daardoor een wonderbare nederigheid.“

Scherper dan deze franschman⁵⁾ kan niemand de religiositeit van den modernen Westerling ver- oordeelen. Maar gemakkelijker dan hij kan ook niet één zich wijs maken, den overgang te vinden van het zieke Westen tot het Oosten. Het is geen wonder, dat overigens vurige bewonderaars van Noto Soeroto bij het lezen van dit stukje Oostersche „nederigheid“ pijn gevoeld hebben⁶⁾.

* * *

Waar zoo het Westen zelf zich overbuigt naar het Oosten, daar is het geen wonder, dat bewust of onbewust, de Boeddhistische verstilling en ver- drooming, de neiging tot het strijdloze leven, de Christusfiguur der dichters en schrijvers telkens weer haar eigen karakter verliezen doet.

Als ook de andere kunstbroeders zich de handen wrijven over Boeddhistische gedachte, uitgedrukt in Boeddhistische kunst, juist om de Oostersche idee, die hen bekoort⁷⁾, dan is het geen wonder, dat de ziel van den litterairesthetischen Westerling, wanneer de Christus bezien wordt, soms meer ruikt van de kuische lotus, dan van het geronnen bloed, dat toch op Golgotha gedreigd heeft en verschrikt. Reeds hoorden we den naam van Mick Janssen noemen. Haar Maria, moeder Gods, wordt gehuld in een gewaad, dat met zijn plooiën haast copie lijkt van den mantel van het priesterbeeld Shirensa Sanyo, product van Boeddhistische kunst⁸⁾. En met Maria deelt ook haar kind in de verdooving, de verstomming:

Het kaars-gevlam verlijnt zijn bloesmend heven, langs 't Moeder-plooiën van Haar wit gewaad.... Gedooft zijn smarte-woorden, en mijn leven luidloos naar zuivre leederheid op-gaat....

In 't leven dool ik als een blad verloren, dat ruischend deint op dorren herfst-wind.... Maar in van vreemde peinzing hoogen toren, treedt zacht Maria en het zeggend kind....⁹⁾

De scherpte, de sterke stem, het felle bloed, alles, wat maar persoonlijk is en dramatisch, moet hij dezen Christus weg:

¹⁾ H. D. Davray, in een art. in „Morceau de France“, vgl. Studien, Tijdschr. voor Godsd., Wetensch. en lett., nieuwe reeks, 49e jrg., 87e dl. bl. 227 v.

²⁾ G. Jonckbloet, b.v. die althoudig Noto Soeroto prijst (Studien, 48e jrg., dl. 85, en dl. 88, bl. 173; 50e jrg., dl. 90, bl. 28 v.; doch hier met Noto verlegen staat, 49e jrg., 87e dl., bl. 227 v.

³⁾ Ouo van Tussenbroek, Oude Kunst, jrg. 4, 1918/9, bl. 309, vgl. 311, en jrg. 5, bl. 9-10 (de Visser).

⁴⁾ Van Tussenbroek, Bij het priesterbeeld van St. S., Oude Kunst, IV, 309. (Haarlem, J. A. Boom).

⁵⁾ Aan de Brom, bl. 31.

En rusten zal 'k bij U....
Lampen droom-vreugd wordt hoog ontstoken,
paarl-blank wordt brandend begeeren....
Heeft nu smart, leden-dof geloken,
kan geen gerucht meer 't Wonder weeren....
O rusten zal 'k bij U.

Zijt Gij gekomen, Heer....
bleekend rood-beloeden, vreemden schijn
der lucht, zwaar van 't geheimvol zwijgen,
ik weet 't wel, dat Gij nabij moet zijn,
mag ik m'n hoofd nu in Uw handen nijken....
Gij zijt gekomen, Heer....¹⁰⁾

En als iemand den afstand tusschen Roomsche dogma en Boeddhisme te groot vindt, om aan, al is 't ook onbewuste, verwantschap te denken, dan vergete hij niet, dat een Roomsche van de eerste bewustheid, Gerard Brom,¹¹⁾ in den Olijven- hof Christus alleen maar heeft hooren „zuch- ten“. Ook wordt, zoo vindt Brom, de kruisiging dikwijls wat al te „theatraal“ voorgesteld; en hij vindt de hoogste stijging van Jezus' „tragedie“ bij de kruisiging, stiller dan ooit¹²⁾.

Maar men moest toch eigenlijk dezen mensch niet meer behoeven te herinneren aan Hem, die „een worm, geen man“ was; die „brulde“ in zijn lijden en met „sterke roeping en tranen“ in Geth- semané heeft geboden; en die geroepen heeft in duisternis, met „grootte stem“ van verlatenheid tot God en die, wederom roepende met „grootte stem“, den geest gegeven heeft.

En zegt dan iemand, dat Gerard Brom er maar één is, dan heeft hij gelijk. Maar hij, Brom, is toch representant. En wat de roomsche ge- meenschap betreft: men kan ze in tweeërlei vorm zien optreden.

Wie van haar ziet de leelijke beelden, waarover Brom toorn, die denke aan dezen dialoog tus- schen twee menschen, die elkaar vonden in een rariteitenwinkel, die met Boeddha-beelden opge- propt zat:

.... Dat eene daar lijkt net de Maagd Maria, is het niet?

Hij wees op een verguld beeld van een vrouw, een kind aan haar boezem houdende.

— Ja, antwoordde ik, maar het is Kishibojin, de godin, die de kleine kinderen bemint.

— Men spreekt over beeldendienst, ging hij voort peinzend. Ik heb veel dingen, zooals deze, in ka- tholieke kerken gezien. Het komt mij voor, dat de godsdienst vrijwel overal hetzelfde is op de wereld.

— Ik geloof, dat gij gelijk hebt, zeide ik.

Wel, de geschiedenis van Boeddha is bijna gelijk aan die van Christus, is het niet zoo?

— Tot op zekere hoogte, stemde ik toe.

— Alleen, dat hij niet gekruisigd werd.“

Ik antwoordde niet, denkende aan de woorden: In de geheele wereld is er geen plek, zelfs zoo klein als een mosterdzaadje, waar hij niet zijn lichaam heeft opge- offerd, ter wille der menschen.... Wij zijn allen de nog niet ontpopte geesten van het oneindige; ieder bevat een gees- telijken Boeddha, en de duizenden zijn slechts één¹³⁾.

Wij zijn allen Boeddha.

Dat wil, in dezen „rariteiten-winkel“ tegelijker- tijd zeggen: „Wij zijn allen ongevóór Christus“. En niet alleen in Japan, dat sterk Boeddhistisch is, maar ook in Europa stuiten we op de toch wel heel kromme logica van dezen rariteitenwinkel.

Want — dat nu in waarheid allen, die onder de kunstbroeders zich doen gelden, in theologisch opzicht zich boven deze winkel-theologie uitgewor- steld hebben, voordat zij hun theologische wijsheid omtrent Boeddha-Christus gaan ver-beelden, ik zou het niet durven beweren.

En wie Rome zien wil in zijn hoogere geeste- lijke worsteling, die kan zich herinneren, dat de ascese, de vlucht uit de wereld, gelijk deze in het Boeddhisme wordt verheerlijkt en in den Boeddha wordt aanschouwelijk gemaakt, ook door Rome is overgenomen en daar met niet minder opzettelijkheid is geprezen als de opstijging van hen, die „den berg des Heeren mochten opklim- men“, als de perfectie der sterken, der heiligen, der overgegevenen aan God¹⁴⁾.

En de zaligsprekingen van Jezus, zegt Gerard Brom, komen alle neer op het zalige van de stilte¹⁵⁾.

Maar indien dat waar zou zijn, dan hadden toch geen woorden sterker dan juist de zaligspre- kingen den strijd aangewezen als den weg, die

¹⁰⁾ Aan den Einder, bl. 75.

¹¹⁾ In meer dan één opzicht dan ook een tegenvoeter van Karel van den Oever, met wien nog al eens getwist is.

¹²⁾ Areopag, Hilversum, 1923, 152.

¹³⁾ Lufadio Hearn, Kokoro, Vert. J. P. Wesselink—v. Bossum, Amsterdam, Meulenhoff, z. j. bl. 200, 201.

¹⁴⁾ Heinrich Weinel, Jesus im 19. Jahrhundert, Tübingen, 1914, 232. Zoo ook de tamelijk sympathieke bespreking van den Roomschen E. v. Lith over „Het gebod van Ardoena tot Ciwa“, die in dit product van hindoeïsme en boeddhisme toch nog veel weet te waardeeren. „Ook onder de Hindoes zijn er, zegt hij, zielen, die naar God gestreefd hebben en den oorsprong (1) en het einddoel (2) van dit streven ook bereikt (3) hebben, al was het dan ook onder den naam.... Ciwa of Boeddha“. Studien, 56e jrg., 191e deel, 1924, 1e halfjaar, 373. Tegenover deze Roomsche verwording is de scherpe kritiek van Karel v. d. Oever een weldaad.

¹⁵⁾ Areopag, 153.